

Ortodoksinen jumalanpalvelus ja kirkkovuosi

Yhteisen kirkollisen elämämme tärkeimmän osa-alueen muodostavat jumalanpalvelukset, joiden sisältö ja osin muotokin vaihtelevat kirkkovuoden ajankohdan mukaisesti.

Ortodoksinen kirkkovuosi alkaa 1. syyskuuta ja päättyy 31. elokuuta, kuten Itä-Rooman keisarikunnassa myös siviilikalenterivuosi aikoinaan. Vaikka jokainen kirkkovuosi sijoittuu samoille päivämäärille ja sisältää periaatteessa samat juhla- ja muistopäivät, vuodet eivät ilmeisesti koskaan toistu aivan samanlaisina. Tämä johtuu siitä, että kirkkovuoden kulkua määrittävät pääsiäisen päivämäärät edellisestä ja tulevasta vuonna samoin kuin tietysti myös se, miten kalenteripäivät kulloinkin osuvat viikonpäiville.

Meidän kirkkokalenterissamme ei ole mitään pitkäaikaista vuosien jaksollisuutta. Kokonaan juliaanista kalenturia käyttävissä paikalliskirkoissa on periaatteessa olemassa 532 vuoden jakso. Mutta varmasti kunkin 532 vuoden aikana pyhien joukkoon luetaan uusia ihmisiä, jotka tuovat oman lisänsä jumalanpalveluselämään.

Kolme liturgista ajanjaksoa

Kirkkovuosi jakaantuu kolmeen pääsiäisen perusteella määräytyvään liturgiseen ajanjaksoon. Ne ovat okto-

ehos, triodion ja pentekostarion. Kymmeniä viikkoja kestävä triodion kattaa suuren paaston valmistussunnuntaiin sekä suuren viikon. Sitä seuraa pentekostarion, joka ulottuu pääsiäissunnuntaista ensimmäiseen helluntainjälkeiseen sunnuntaihin. Näin suurin osa vuodesta on oktoehoksen aikaa.

Nimitys oktoehos eli kahdeksansävelmistö juontuu samannimisestä jumalanpalveluskirjasta, jossa on veisutekstejä kahdeksalle viikolle, eri tekstit jokaiselle seitsemälle viikonpäivälle. Kunakin viikkona vallitsee yksi kahdeksasta sävelmäjaksosta. Kun kaikki tekstit on käyty kertaalleen lävitse, kierto alkaa alusta. Triodionin alkaessa oktoehoksen rinnalle tulee paaston tekstejä, jotka arkipäivinä syrjäyttävät sen kokonaan. Pentekostarionin aikana oktoehoksen tekstejä käytetään vielä vähemmän: niiden tilalla ovat juhla-kauden tekstit.

Pyhien muistot

Kirkkovuoden ajanjakson mukaisesti veisuteksteihin yhdistetään minean eli kalenteripäivän pyhän muiston tekstejä. Jokaisena kalenteripäivänä muistellaan yhtä tai useampaa pyhää ihmistä tai sitten vietetään Herran tai Jumalansynnyttäjän suurta juhlaa.

Myös pyhien muistopäivillä on erilaisia juhla-asteita. Muistopäivän asteesta riippuen pienempi tai suurempi osa veisuteksteistä otetaan mineasta: suurina

Herran juhlina koko jumalanpalvelus toimitetaan minean mukaan riippumatta siitä, mille viikonpäivälle juhla sijoittuu.

Suurina Jumalansynnyttäjän juhliina ja siitä alaspäin tilanne vaihtelee sen mukaan, onko sunnuntai vai muu päivä. Sunnuntaisin nimittäin aina vietetään ylösnousemuksen muistoa, joka ohittaa arvoasteessa kaikki muut tapaukset kuin vielä suuremmat Herran juhlat. Tällöin ylösnousemuksen muisto yhdistetään kalenteripäivän muistoon. Seurakunnissa tämä asia tulkitaan harmillisen usein siten, ettei sunnuntaisin käytetä minean tekstejä miltei ollenkaan, vaikka niin pitäisi ilman muuta tehdä.

Suuret juhlat

Kirkon perinteessä ylimmänasteisia juhlapäiviä ovat pääsiäinen (ja muut kirkkaan viikon päivät) sekä Herran ja Jumalansynnyttäjän suuret juhlat: 12 suuren juhlan lisäksi näitä ovat Herran ympärileikkauksen muistopäivä (1. tammikuuta) ja Jumalansynnyttäjän suojeleksen päivä (1. lokakuuta). Suuria juhlia ovat yhtäläisesti pyhän Johannes Edelläkävijän syntymä- ja kuolinpäivä sekä pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin muistopäivä. Suuri juhla on myös kunkin kirkon tai rukoushuoneen temppelijuhla: meidän pääkirkossamme pyhän marttyyrikeisarinna Aleksandran muistopäivä 23. huhtikuuta.

Näitä juhlia (pääsiäistä lukuunottamatta) yhdistää se, että kirkon perin-

(Kuva: tokk.fi)

teen mukaan silloin toimitetaan vigilia. Toisaalta on olemassa alemmanasteisia eli ”keskiarvoisia” pyhien ihmisten muistopäiviä, joihin näinkin vigilia toimitetaan. Kirkkoslaavinkielisessä tykikonissa edellisten symbolina on risti ympyrän sisällä, kun taas jälkimmäisissä symbolina on risti ja puoliympyrä. Niitä ovat mm. pyhän Nikolaoksen päivä 6. joulukuuta sekä Johannes Teologin muistopäivät, ja Suomessa paikallisesti pyhien Sergei ja Herman Valamolaisen muistopäivä sekä Karjalan valistajien yhteinen juhla.

Yleensä 12 suuren juhlan joukkoon kuuluvien juhlien juhla-aste kestää useampia päiviä. Puhutaan esi- ja jälkijuhlasta. Esijuhla on päivämääriltään kiinteillä minean juhlilla yleensä yhden päivän mittainen, mutta teofanialla neljä ja joululla viisi päivää. Näiden juhlien samoin kuin helatorstain ja helluntain jälkijuhlat kestävät neljästä kahdeksaan päivään. Pääsiäisellä ei ole esijuhlaa, mutta sen jälkijuhlan pituus on 38 päivää.

Esi- ja jälkijuhlat vaikuttavat niiden aikana toimitettavien jumalanpalvelusten sisältöön. Selvintä tämä on jälkijuhlan sunnuntaina, koska muita jälkijuhlan jumalanpalveluksia harvemmin seurakunnassamme toimitetaan.

Vigilia ja arkipalvelukset

Usein kuulee sanottavan, että vigilia kuuluu juhlapäivän aattoon. Itse asiassa vigilia on vanhastaan ajoittunut juhlapäivän vastaiseen yöhön – kuten 1900-luvun alkupuolen nuottikirjoissa asia ilmaistaan, kyseessä on ”öinen juhlapalvelus”. Tämä on merkinä siitä, että vigilia kuuluu aina alkavaan tai seuraavaan kirkolliseen vuorokauteen, eli lauantai-illan vigilia sunnuntaihin ja jouluaattona iltapäivällä oleva vigilia joulupäivään. Siten jos kyseessä olisi lauantain vigilia, se olisi perjantaina, ja vastaavasti jouluaaton vigilia pidettäisiin jouluaatto edeltävänä iltana.

Keskiarvoisista pyhien muistopäivistä useimpina ei toimiteta vigiliaa. Kalenterimme antaa niitä koskevan ohjeen, jonka mukaan ehtoopalveluksessa veisataan Autuas se mies ja luetaan parimiat, ja aamupalveluksessa on polyeleo ja suuri ylistysveisu lauletaan. Tällaista juhlapäivää kutsutaan yleensä polyeleoasteen muistoksi. Pieniksi juhliksi sanotaan niitä muistopäiviä, joita koskee pelkästään ohje suuren ylistysveisun laulamisesta. Niiden alapuolella ovat kuuden stikiiran pyhien muistot

ja tavalliset vailla juhla-astetta olevat muistopäivät.

Arkipalvelukset eroavat vigilioista olennaisimmin siinä, että laulettavia osuuksia on vähemmän ja luettavia enemmän. Kuitenkin polyeleoasteen jumalanpalvelus on ehtoopalveluksen alkua lukuunottamatta lähes vigilian kaltainen. Ulkomailla on myös tällöin tapana toimittaa aamupalvelus illalla suoraan ehtoopalveluksen perään, jolloin ero vigiliaan nähden on itse asiassa varsin vähäinen. Juhla-asteen aletessa jumalanpalveluksen yleisilme muuttuu edelleen arkisemmaksi ja palvelus myös lyhenee.

Seurakunnassamme tällaisten päivien jumalanpalveluksia ei liene pidetty ainakaan sinä aikana, jolta minulla on muistikuvia. Jonkinlaista tuntumaa arkkipäivien jumalanpalveluksiin on meillä mahdollista saada oikeastaan vain suuressa paastossa. Muualla Suomessa näitä jumalanpalveluksia on säännöllisemmin lähinnä luostareissa. Ulkomailla tilanne on toinen, sillä monin paikoin kirkonmenoja on aina päivittäin.

Jopi Harri, FT